

SOSYAL YARDIMLAR

— İKİ ANLAMLI BİR TERİM (*) —

Prof. Dr. Sait DİLİK

Sosyal yardım terimi ile özellikle Türkiye'deki kullanım biçimiyle iki farklı kavram ifade olunmaktadır: 1) işletmelerce yapılan sosyal harcamalar; 2) sosyal güvenliğin bir yöntemi olarak sosyal yardımlar. Sosyal yardım terimi bu iki alanda kimi kez eş ya da birbirine yakın, kimi kez farklı anlamlar taşımaktadır. Çünkü bu terimin kullanıldığı bu iki alan, ilerden de anlaşılacağı üzere, kural olarak farklı olmakla birlikte, birçok ortak yönler taşımakta, birçok durumlarda birleşmektedir.

Sosyal yardım teriminin bu iki alandaki anlam ve içerikleri incelenmekle, ifade ettiği kavramların açıklanması yapılabilmiş, öte yandan sosyal yardım-sosyal güvenlik ilişkisi ortaya konulmuş olacaktır:

Önce terimin sosyal harcamalar alanında kullanımını ele alalım. Bu harcamalar işletme içi sosyal politikanın konusunu oluşturmaktadır. İşletme içi sosyal politika işletmede çalışanlara, yasalar ve toplu iş sözleşmeleri uyarınca ya da işverence gönüllü olarak, kararlaştırılmış olan ücret dışında, maddi ve manevi türden yararlar sağlamayı amaçlayan önlemlerin bütünüdür. İşte bu yararlar sosyal ödemeler, ya da özellikle Türkiye'deki deyimleriyle sosyal yardımlar, bunlarla ilgili olarak işletmenin yaptığı giderlere de sosyal harcamalar denilmektedir. Yukarıdan anlaşıldığı üzere sosyal harcamalar sosyal yardımların bir başka yönü ya da görünümü için kullanılan terimdir. Bu harcamalar ücretlere ek biçimde personele ilişkin olarak yapılan tüm giderleri kapsar.

(*) Bu yazı Milli Prodüktivite Merkezi'nin 6-7 Aralık 1978'de Ankara'da düzenlemiş olduğu "Toplu Sözleşmelerde Sosyal Yardımlar Semineri"nde, sosyal yardımlarda kavram sorunu konusunda yazarca sunulmuş olan bir bildirinin değiştirilmemiş metninden oluşmaktadır. Aradan uzunca bir süre geçmiş olmakla birlikte, yazar, yazının yayınlanmasının ilginç olabileceği kanısını taşımıştır.

Sosyal harcamalar yani öteki yönü ve Türkiye'deki deyişle sosyal yardımlar kavramı, tarihsel olarak 19'uncu yüzyılın sonlarına doğru, anonim ortaklıkların sosyal sigortaların kurulmasıyla doğan giderlerini kâr ve zarar hesaplarında özel biçimde göstermeye başlamalarıyla doğmuştur. Sosyal harcamaların kâr ve zarar hesaplarına bu biçimde yansıtılması o dönemde bir tepki ya da protesto niteliği taşımaktaydı. Günümüzde ise bu harcamalar işletmeler için artık bir prestij ve gösteri aracı niteliğine dönüşmüştür. Bu nedenle işletmeler bilançolarında yalnız kanunla zorlanmış sosyal harcamaları değil, aynı zamanda buna ek olarak yaptıkları isteğe bağlı sosyal harcamaları da göstermektedirler.

Sosyal harcamalar, ya da başka deyişle çalışanlara sağlanan sosyal yardımlar güncel sosyal politika tartışmalarının önemle üzerinde durduğu konulardan birini oluşturmaktadır. Ancak bu tartışmalar, güvenilir nitelikte yeterli sayısal bilgilerle pek desteklenmemektedir. Çünkü sosyal harcamaların muhasebe kayıtlarına giriş ve sınıflandırılışı çeşitli işletmelerce farklı biçimde yapılmaktadır. Bu ise sosyal yardımlarda işletmeler arası karşılaştırma yapma olanaklarını daraltmaktadır.

Bu nedenle günümüzde işletmeler için, yalnız dar anlamdaki sosyal yardımları ya da başka deyişle ücret yan ödemelerini değil, işletmede çalışanlar için, asıl ücretler de dahil olmak üzere, yapılan tüm harcamaları içeren hesap planları geliştirilmeye çalışılmaktadır. Burada sosyal harcama kavramını yalnız sosyal yardımlarla sınırlamaksızın, işletmede kullanılan insan gücü için yapılan tüm harcamalar biçiminde alma eğilimi göze çarpmaktadır.

Sosyal yardımları zorunlu ve gönüllü olmak üzere iki grupta toplayabiliriz: Gönüllü sosyal yardımlara ek sosyal yardımlar da denilmektedir.

Zorunlu sosyal yardımlarda işletme, devletin sosyal politikası, başka deyişle bu amaçla çıkarılmış kanunların ve toplu iş sözleşmelerinin yürütücüsü ve uygulayıcısı durumundadır.

Her iki durumda da yapılacak yardımlar dışardan (kanun ya da toplu sözleşmeler yoluyla) saptanmış bulunmaktadır. Başka bir deyişle işletmenin serbest kararlarına bağlı değildir. Zorunlu sosyal yardımlar grubuna örneğin sosyal sigorta işveren primleri, toplu sözleşmelerle ya da kanunla saptanmış bulunan izin ve tatil ücretleri, aynı biçimde saptanmış aile ve çocuk yardımları ve her türlü başka nesnel ya da parasal yararlar girmektedir. Çalışanlara örf

ve adet ya da değişmez nitelikteki bir takım alışkanlık ve kurallara dayanılarak sağlanan bazı yararlar da zorunlu sosyal yardımlar olarak kabul olunmaktadır.

Gönüllü sosyal yardımlar da gerçekte, genellikle hukuksal bir yükümlülüğe dayanmaktadır. Örneğın, işletmede çalışanlara sağlanan, sosyal sigorta yaşlılık aylığı dışındaki yaşlılık aylıklarında olduğu gibi. Bu yardımlar işletmenin kendi serbest kararlarına dayanmakta ve işletme, işletmede çalışanlara karşı kendi isteğiyle hukuksal bir yüküm altına girmektedir. Gönüllü sosyal yardımların bu ikili niteliği nedeniyle, karışıklık yaratılmaması için gönüllü sosyal yardımlar ya da harcamalar yerine, ek sosyal yardımlar ya da harcamalar teriminin kullanılmasını daha uygun görenler bulunmaktadır.

Gönüllü ya da ek sosyal yardımlara örnek olarak, işletmede çalışanlara sağlanan ek yaşlılık aylığından başka, ek hastalık ve kaza sigortası, iş yeri doktorları, işletme hastalık sandıkları ve şifa evleri yoluyla yapılan çeşitli sağlık yardımları, sakatlar ve yaşlılara uygun çalışma koşulları yaratılarak yapılan yardımlar, işletmece yaptırılan ya da başka yollardan çalışanlara sağlanan konut yardımları, yiyecek, giyecek ve başka tüketim mallarının uygun fiyatlarla sağlanması, kadınlar ve kız çocuklar için dikiş ve yemek kursları düzenlenmesi, evlenme, doğum, eş ve çocuk parası ve askerlik yardımı gibi ödemelerin yapılması, çalışan çocuklu aileler için kreş ve ana okulları açılması, çalışanların çocuklarının öğrenim giderlerinin karşılanması, serbest zaman değerlendirilmesi için gerekli yapıların yapılması, işletme çerçevesinde spor tesislerinin kurulması, kütüphaneler açılması, çalışanlara kârdan pay ya da ikramiye verilmesi, ya da mevcut ücretlere ek olarak yatırılabilir ücretler ödenmesi, işletme mensuplarına yemek, yakacak, taşıt yardımı gibi yardımların yapılması gösterilebilir.

Bu sayılan gönüllü yardımların birçoğu birçok ülkelerde ve örneğın Türkiye'de yasa ya da toplu sözleşmelerin konusu olmakta, bu nedenle de zorunlu sosyal yardımlar niteliği taşımaktadır. Bundan da anlaşılıyor ki, sosyal yardımların yukardaki biçimde gruplandırılması ancak görelı bir geçerlilik taşımaktadır.

Öte yandan bazı yazarlara göre, asıl anlamda sosyal yardım kavramı gönüllü yardım ve ödemeleri içerir. Kanun ya da toplu sözleşmelere dayanılarak sağlanan yararlar hiç değılse dar anlamdaki sosyal yardım kavramı dışındadırlar. Ancak, aslında anlamlı

olabilecek bu görüş genel kaniya özellikle Türkiye'deki kavram anlayışı ve uygulamaya aykırı düşmektedir.

Gönüllü nitelikteki sosyal yardımlar içinde özel bir grubu işletme koşullarından doğan sosyal harcamalar oluşturmaktadır. Gerçekten bu sosyal harcamaların yapılması bir ölçüde, işletme için ekonomik bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. İşletmede çalışanların mesleki eğitimleri, iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı yasal zorunluluklar dışında ek önlemlerin alınması, işletmede genel sağlık tesislerinin kuruluşu, başka bir yere gönderme durumunda yol ve taşınma giderlerinin karşılanması gibi harcamalar işletme koşullarından doğan sosyal harcamalara örnek olarak gösterilebilir. Bu harcamaların sosyal yardım kavramı içinde yer alıp almayacakları kuşkusuz tartışılabilir. Biz bu harcamaları da sosyal yardım kavramı içinde düşüneceğiz.

Ancak bu biçimde bir zorlama, kavram için sosyal yardım teriminin kullanılmasının tutarlılığı konusunda burada bazı kuşklar uyandırmaktadır. İlerde sosyal yardım-sosyal güvenlik ilişkisinin incelenmesi sırasında bu kuşkunun daha da arttığını göreceğiz.

Federal Almanya'da, Alman İşveren Sendikaları Konfederasyonuna (Die Bundesvereinigung der Deutschen Arbeitgeberverbände), sanayi kesimindeki sosyal yardımlar (sosyal harcamalar) konusunda, 1951 yılında, aşağıdaki tabloda gösterilen, bir anket araştırması yapılmıştır. Anket, çalıştırdıkları işçi sayısı bir milyonu aşan 2671 işletmeden alınan bilgilere dayanmıştır. Soru sorulan işletmelerin seçiminde en önemli endüstri kolları, işletme ve kuruluş yerleri büyüklükleri gibi faktörler göz önünde bulundurulmuştur. Esnaf ve küçük sanat sahiplerinin işyerleri anketin kapsamına alınmamıştır. Anketin kapsamına giren işçilerin yüzde 50'sinden fazlası 1000'den fazla işçi çalıştıran işyerlerinde çalışanlardır. Sosyal yardımların işletme büyüklüğüne koşut biçimde artma eğilimi taşıması nedeniyle, anket sonuçları değerlendirilirken, yukardaki hususların göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır. Anket rakamlarından, toplam Batı Almanya sanayii sosyal yardımları (harcamaları) için aşağıdaki sonuçlar çıkarılmıştır.

**BATI ALMANYA'DA SANAYİ KESİMİNCE
1951 YILINDA YAPILAN SOSYAL YARDIMLAR
(HARCAMALAR)**

Sosyal Yardımın (harcamanın) türü	Toplam brüt ücretler içindeki payı %	Sosyal Yardım Giderlerinin	
		DM olarak tutarı Toplam (Milyon)	İşçi başına
1. Sosyal Sigortalar İşveren Primleri	10,8	1944	365
2. Kanun ve Toplu Sözleşmelere Dayanan Sosyal Harcamalar	10,7	1927	362
3. İşletme Koşullarına Bağlı Olarak Yapılan Sosyal Harcamalar	1,1	198	37
4. Ek Sosyal Harcamalar Ek Sosyal Harcamalardan	14,7	2648	496
— Sosyal Güvenlik Harcamaları	5,9	1052	197
— İşletme İçinde Yapılan Sosyal Yardım ve Hizmetler	4,7	833	156
— Bağış ve Başkaca Yapılan Dağıtımlar	4,1	763	143
TOPLAM	37,3	6717	1280

Tablodaki brüt ücretler kavramı, örneğin izin ve tatil ücretleri, aile ve çocuk yardımları gibi gerçekte muhasebe kayıtlarında ücretlerin içinde gözüken sosyal harcamalardan ayıklanmış brüt çıplak ücretleri göstermektedir.

Yukardaki tablodan da anlaşılacağı gibi Federal Almanya'da 1951'de sanayi kesiminde yapılan sosyal yardımlar, yüzde 21,5'i zorunlu (tabloda 1 ve 2 nolu gruplar) ve yüzde 15,8'i gönüllü (tabloda 3 ve 4 nolu gruplar) olmak üzere, sosyal yardımlardan ayıklanmış brüt çıplak ücretlerin yüzde 37,3'üne ulaşmaktadır.

Sosyal yardımlar konusunda daha basit bir anket araştırması da, örneğin Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunca yapılmıştır. Bu araştırmada Türkiye'deki çeşitli sanayi işkollarında bulunan, ciroları en yüksek 84 işletmeye gönderilen anket formlarından 58'inin değerlendirilebilmesiyle 1970-1975 yılları arasında saat başına brüt çıplak ücretler ve yan ödemeler hesaplanmıştır. Anke-

tin asıl amacı toplam ücretleri hesaplayabilmek olduğundan sosyal yardımlar ya da anketin kullandığı terimle yan ödemelerin ayrıntılarına inilmemiştir. Yalnız, bu ödemelerin ikramiye, yemek parası, yakacak yardımı, izin harçlığı (yardımı), bayram parası, evlenme yardımı, doğum yardımı, ölüm yardımı, çocuk parası, öğrenim yardımı, taşıt yardımı ve askerlik yardımını kapsadığı belirtilmekle yetinilmiştir.

Bu anket sonuçlarına dayanarak Türkiye'de 1970-1975 arasında sürekli olarak 60 binden fazla işçinin çalıştığı çeşitli sanayi işkolalarında brüt çıplak ücretler ve sosyal yardımların (ankette yan ödemeler) nasıl geliştiği aşağıda gösterilmiştir.

Yıllar	1	2	2'nin 1'e Oranı %
	Brüt Çıplak Saat Ücretleri TL.	Saat Başına Sosyal Yardım (Yan Ödeme) TL.	
1970	4,46	2,83	63,5
1971	5,19	3,24	62,4
1972	6,36	4,06	63,8
1973	7,71	5,15	66,8
1974	9,85	6,65	67,5
1975	12,91	9,66	74,8
Ortalama (1970-1975)			66,4

Tablo rakamları Türkiye'de ankete cevap veren işyerlerinde 1970-1975 yılları arasında sosyal yardımların brüt çıplak ücretlerin yüzde 62,4'ü ile 74,8'i arasında değiştiğini ve ortalama olarak yüzde 66,4'e ulaştığını göstermektedir. Ücretler içinde sosyal yardımların oranında 1970-1975 arasında oldukça düzenli bir artış göze çarpmaktadır.

Anket sonuçlarına göre anılan dönemde sosyal yardımların gelişim ve brüt çıplak ücretlere ilişkisi özel ve kamu kesimi işletmeleri bakımından farklar göstermektedir. Durum aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Yıllar	ÖZEL KESİM			KAMU KESİMİ		
	1	2	2'nin 1'e Oranı %	3	4	4'ün 3'e Oranı %
	Saat ücreti çıplak Brüt TL.	Sosyal Yardımlar (Yan öd.) TL.		Saat ücreti çıplak Brüt TL.	Sosyal Yardımlar (Yan öd.) TL.	
1970	4,28	1,74	40,7	4,61	3,84	83,3
1971	5,28	2,52	47,7	5,11	3,91	76,5
1972	6,41	3,15	39,1	6,31	4,90	77,7
1973	7,93	4,14	52,2	7,52	6,09	81,0
1974	9,76	5,25	53,8	9,94	7,94	79,9
1975	12,86	7,61	59,2	12,96	11,56	89,2

Tablo rakamlarına göre Türkiye'de sosyal yardımların brüt çıplak ücretlere oranının kamu kesiminde çok daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Düzenli olmamakla birlikte bu oranda 1970-1975 arasında her iki kesimde artışlar olduğu göze çarpmaktadır.

Türkiye'de sosyal yardımlarla dolaylı ya da dolaysız biçimde ilgili başka bazı araştırmalar da yapılmıştır. Bu araştırmalara göre sosyal yardımların toplam ücretler içindeki oranı çok yüksek oranlara ulaşmaktadır. Örneğin, bir araştırmaya göre işçilere çalışılmayan günler için ödenen ücretler, işletmenin yıllık çıplak (direkt) işçilik giderlerini yüzde 33-35 oranında artırmaktadır. Başka bir araştırmaya göre işletmelerde çıplak (kök) ücretlere ek olarak yapılan sosyal yardımlar işçilik giderlerini yüzde 85; işçinin fiilen çalıştığı gün başına işçilik giderlerini yüzde 102 oranında artırmaktadır. Kuşkusuz yukardaki rakamları büyük bir dikkatle değerlendirmek gerektir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1953 yılında "Chamber of Commerce of the United States in Washington" tarafından yapılan ve çeşitli ekonomik kesimlerden 940 işletmeyi kapsayan başka bir anket çalışmasına göre toplam sosyal yardımlar (harcamalar) ücretlerin yüzde 19,2'sine ve işçi başına 720 dolara ulaşmaktadır.

Avrupa Birliği'nin ilk çekirdeğini oluşturan Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nin kapsadığı endüstri kolları için de, sözü edilen Birlikçe yapılan bir araştırmada şu rakamlar elde olunmuştur :

**AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK BİRLİĞİ
DEMİR VE ÇELİK ENDÜSTRİSİNDE ÜCRET VE SOSYAL YARDIMLAR**

	Batı Almanya		Fransa		İtalya	
	DM	%	Frank	%	Liret	%
1. Dolaysız Biçimde İşe Bağlı Ücretler	2,06	100,0	154,15	100,0	236,90	100,0
2. a) İzin ve Tatil Ücretleri	0,19	9,2	8,77	5,7	22,32	9,4
b) Karşılıksız İkramiye, Kârdan Prim ve Benzeri Yararlar	0,10	4,9	7,51	4,9	30,71	13,0
c) İşverence Ödenen İşçi Vergileri	—	—	8,43	5,4	—	—
3. a) Sosyal Güvenlik (Aile Yardımları Dahil)						
aa) İşveren Sosyal Güvenlik Primleri	0,29	14,1	50,72	33,0	93,92	39,6
ab) Sözleşmeye Dayanan ya da Gönüllü Yardımlar	0,19	8,8	—	—	—	—
b) Konut ve Başka Nesnel Yardımlar	0,12	5,9	17,10	11,1	9,05	3,8
c) Kıdem Tazminatı İçin Yedek Akçe	—	—	—	—	9,05	3,8
d) Çeşitli Sosyal Katkıları	0,07	3,4	4,63	3,0	4,66	2,0
e) İşletme Koşullarına Bağlı Sosyal Harcamalar (Eğitim, İş Kazalarına Karşı Koruma)	0,04	2,0	3,79	2,5	1,44	0,6
TOPLAM	3,06	148,3	255,10	165,6	408,05	172,2

Yukardaki rakamlar Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nin kapsamına giren demir ve çelik endüstrisinde her üç ülkede sosyal yardımların çıplak ücretler içinde önemli oranlara (Almanya'da yüzde 48,3, Fransa'da yüzde 65,6, İtalya'da yüzde 72,2) ulaştığını göstermektedir. Ancak burada kanunlarda ve araştırma yöntemlerindeki farklar nedeniyle gerek bu ülkelerin kendi içinde gerekse başka ülkelerle, örneğin Türkiye ile karşılaştırmalar yapmak olanağı pek bulunmamaktadır. Özellikle hangi yardımların zorunlu ve hangilerinin gönüllü ya da ek sosyal yardımlar olduğu ülkeden ülkeye değişmektedir. Yukarda da değinildiği üzere, başka ülkelerde gönüllü yardım niteliğindeki birçok sosyal harcamalar yurduumuzda kanun ya da toplu sözleşmelerin konusuna girdiğinden zorunlu sosyal yardımlar niteliğini taşımaktadır.

Yaygın kaniya göre işletme içi sosyal politika ve böylece sosyal yardımlar kamusal sosyal politikanın işletmedeki uzantısıdır. Bu koşullarda "sosyal" sözcüğü belirli bir anlam kazanmaktadır. Bu sözcük ile, genel anlamda toplumsal ilişkiler değil, tersine iktisadi bakımdan zayıf, yardıma ve korunmaya muhtaç bulunanlara olan ilişkiler gösterilmiş olunmaktadır. Bu kaniya göre, "sosyal yardımlar" terimi işletmede yoksula yardım niteliği taşıyan önlemler bütününe kapsamaktadır.

Bu biçimiyle sosyal yardımlar, ister istemez karitatif, yani insancıl duygularla insanlara yardım anlamına gelen bir nitelik taşımaktadır. Böylece, sosyal yardımlarla, iktisadi bakımdan zayıf bir grup olarak işçilere, iktisadi ve hukuksal yönden hakkı olan ücret dışında ek yararlar sağlanmış olmaktadır. Bu yararların sağlanmasında iktisadi düşünceler değil, ahlaksal ve sosyal görüşler rol oynamaktadır. Bu kaniyi taşıyanlardan bazıları, sosyal yardımların sağlanmasında hiç bir biçimde kârlılık düşüncesinden hareket olunmamasının, tersine insancıl duygular, işçi ve toplum refahı düşüncelerinin egemen olmasının gerektiği görüşünü savunmaktadırlar.

Sosyal yardımlar konusunda yukarıda açıklanan kanı yaygın olmasına karşın bizce pek tutarlı değildir. Gerçekten bu yardımların yapılmasında ahlaksal ve sosyal düşünceler dışında başka bir çok amaç, güdü ve faktörlerin önemli rolü olmaktadır. Örneğin geleneklerin etkisi, kamu oyunun göz önünde bulundurulması, kişisel şans ve şeref duygusunun tatmini gibi faktörler sosyal yardımlara neden olabilmektedir. Öte yandan işçilerle işletme yönetimi arasında sıkı ilişkilerin kurulması ve böylece sendikaların aradan çıkarılmaya çalışılması yönünden izlenen işletme politikası da sosyal yardımlarda rol oynayabilmektedir. Bütün bu düşünce ve güdüler yanında hemen hemen tüm sosyal yardım biçimlerinde çeşitli ekonomik amaçların izlendiği ve hatta bu amaçların çoğu kez, öteki düşünce ve güdülere ağır bastığı bir gerçektir.

Bu koşullarda, yukarıda "sosyal yardımlar" olarak ele aldığımız önlemler bütünü için aynı sözcüklerin, başka deyişle "sosyal yardımlar" teriminin kullanılmasının tutarlı olup olmayacağı yönündeki kuşkular daha da artmaktadır.

Sosyal yardımların tüm anlamlardaki işletme politikası ve ekonomik düşüncelere ne ölçüde bağlı bulunduğu, özellikle işletmece işçilere yaşlılık durumunda yaşlılık aylığı ödenmesine yönelik uygulamaların biçimlenişinde ortaya çıkmaktadır. İşletmece sağlanan

bu yaşlılık aylıkları bağımlı çalışanların büyük çoğunluğu için sosyal güvenlik örgütlerince sağlananlara ek bir sosyal gelirdir. Böyle bir ek sosyal güvenlik emeğin, tersi durumda ortaya çıkacak ücret artışının yerine sağlanan, özel bir karşılığı ya da bedeli olarak görülebilir. Bu durum yüksek düzeydeki yöneticilerde açık bir biçimde görülmektedir. Gerçekten bu grup yüksek oranda artan vergilerden ötürü, ücret artışları yerine, işletmece dolgun bir yaşlılık aylığı ödenmesini tercih etmektedir. Çünkü yaşlılık aylıkları vergiden bağımsızdır. Fakat geniş işçiler yığını için de işletmece sağlanan yaşlılık aylıklarının niteliği bundan farksız olarak, sunulan emeğin bir tür bedelinden ibarettir. Örneğin İkinci Dünya Savaşı sırasında birçok ülkelerde ücret artışları yasaklanmış, buna karşı işletmece, çalışanlara yaşlılık aylığı sağlanması yönündeki planlara izin verilmişti. Bunun sonucu, bu ülkelerdeki büyük işletmeler ilerde yüksek tutarda yaşlılık aylıkları sağlamak koşulu ile, mevcut işgücünü firmaları için kazanabilme çabasına girmişlerdi. Burada yaşlılık aylığı biçimindeki sosyal güvencenin, iktisadi bakımdan gerekli, fakat hukuksal bakımdan engellenmiş olan ücret artışlarının yerini almış olduğu açıkça görülmektedir.

Sosyal yardımların işletmede kullanılan emeğin bir tür karşılığı olduğu, bu harcamaların muhasebe kayıtlarına maliyeti artıran gider olarak girmesi ve böylece fiyatlar yoluyla tüketiciler üzerine yansıtılması gerçeği bakımından da açıkça görülmektedir. İşletmece, çalışanlara sağlanacak yaşlılık aylıklarında maliyetlerin etkilenmesi, ilerde sağlanacak aylıklar için ayrılan karşılıkların gider kaydedilmesi yoluyla olmaktadır. Bazı işletmelerde biriken bu türden karşılıkların düzeyi ana sermayeyi aşmış durumdadır. Öteki sosyal yardımlar ise ilgili oldukları dönemde dolaysız biçimde gider olarak kaydolunarak maliyetlere girmektedir. Gerçi ister ücret, ister sosyal yardım biçiminde olsun işletmelerce yapılan tüm ödemelerin fiyatlara yansıtılabilmesi için ekonomide söz konusu giderler ölçüsünde bir toplam talep artışının doğmuş olması gerekecektir. Ancak, yapılan bu ödemeler, ceteris paribus, yansıtımları için gerekli toplam talep artışlarını bizzat kendileri yaratacaklardır. Gerçekten ek ödemelerde bulunan işletmelerin, atıl likiditelerini harekete geçirmeleri, aldıkları kredileri artırmaları ve ek ödemelerin yol açtığı başka olaylar (örneğin sermaye yoğun üretim biçimine geçilmesi) toplam talepte yansıma için gerekli artışları doğuracaktır.

Fakat makro düzeyde yansımanın başarılması mikro düzeyde her işletmenin sosyal yardım ya da harcamalarını aynı ölçüde yansıtabileceği anlamına gelmez. Sosyal yardımların mikro düzeyde fiyat-

lar yoluyla tüketiciler üzerine yansıtılması, her işletmenin ürettiği mala olan talebin fiyat esnekliği, işletmenin piyasadaki durumu (örneğin tekelci durumunda ya da ağır rekabet koşullarında bulunması) ve sosyal yardımların yol açtığı talep kaymalarına göre değişecektir. Öyleyse makro yansımada, kendi sosyal yardımlarını hiç yansıtamayan, kısmen yansıtan, hatta yaptığı sosyal yardımlardan daha yüksek tutarda zarar gören işletmeler bulunabilecektir. Bunlara karşı sosyal yardımlarını bütünüyle yansıtan, hatta bunun üzerine ayrıca ek kârlar sağlayabilen işletmeler de bulunacaktır.

Ancak sosyal yardımlarını kısmen ya da bütünüyle yansıtmayan işletmeler, bunları vergi matrahından düşme hakkına sahip iseler, giderlerinin bir bölümünü, daha düşük vergi ödemek yoluyla devlet üzerine yansıtmış olacaklardır. Buna karşılık yansımada kâr düzeylerini artırabilen işletmeler ek kârlarının bir bölümünü (girdikleri en yüksek vergi dilimi oranından) devlete ödeyeceklerdir.

Sosyal yardımların vergi matrahından düşülmeleri, bunların zorunlu nitelikteki sosyal yardım niteliği taşıması, başka deyişle kanun ve toplu sözleşmelerin gereği olması durumunda, tartışmasız her ülkede kabul olunmaktadır. Bunlar dışında, çalışanlara gönüllü olarak işletmece yapılan sosyal yardımların muhasebe kayıtlarına gider olarak geçirilmesi olanağı ülkelerin çoğunluğunun vergi hukukunda yer almaktadır.

Sosyal yardımlarla izlenen amaçlardan biri, işletmeye gerekli işgücünün sağlanması ve bağlanmasıdır. Böylece işgücünün hareketliliği yavaşlatılmış oluyor. Bunun olumlu ve olumsuz yönleri tartışılabilir. Gerçekten örneğin çalışanlara yaşlılık aylıkları ve konut sağlanması yoluyla işgücünün işletmeye bağlanması, yalnız işletmenin çıkarlarına değil, aynı zamanda işçilerin güvence duygusuna da uygun düşer. Fakat buna karşı işgücünün hareketliliğinin azaltılması piyasa ekonomisi ilkesi ile pek bağdaşmayacak, işgücünün meslek tecrübesi ve piyasa koşullarına uyum yeteneklerini azaltacaktır. Özellikle genç yaşlardaki işgücünün bağlanması durumunda bu sakıncalar artacaktır. Çünkü ileri yaşlardaki işgücünün işyerini değiştirme eğilimi, gençlere göre azdır. Fakat burada da kişisel nedenlerden işyerini değiştirme gereği duyulabilir.

Kuşkusuz sosyal yardımların, bu sakıncaları zorunlulukla doğurmayacak, başka deyişle işgücünün hareketliliğini azaltamayacak biçimde düzenlenmesi de mümkündür. Örneğin işçilere yaşlılık aylığı konusunda kazanılmış hakların belirli kesimlerdeki ya da tüm işletmelerce karşılıklı olarak tanınması yoluna gidilebilir.

Sosyal yardımların çeşitli sübjektif amaçlarına karşı, objektif olarak amacı ne olmalıdır sorunu ortaya atılmaktadır. Piyasa ekonomisi düzenlerinde, bu konuda kârın ya da sermayenin rantabilitesinin en yüksek düzeye çıkarılması üzerinde durulmaktadır. Merkezi plan ekonomisi düzenlerinde ise önemli olan, daha yüksek tutarda üretim biçimindeki plan hedeflerinin gerçekleştirilmesidir. Fakat bu düzenlerde de yavaş yavaş, işletme başarısının ölçülmesinde rantabilite görüşü önem kazanmaktadır. Böylece bu düzenlerde de sosyal yardımların en yüksek rantabilite amacına yöneltilmesinin mümkün olduğu düşüncesinden hareket olunmaktadır.

Sosyal yardımların objektif bir amacı olarak kârın, ya da sermayenin rantabilitesinin en yüksek düzeye çıkarılması, kuşkusuz kısa süreli değil, uzun süreli bir düşünceye dayanmaktadır. Gerçekte de, yoğun sermayeli modern büyük işletmeler sürekli varlıklardır. Bu işletmeler uzun süreli bir kâr güvencesini, buna aykırı düşecek kısa süreli kâr olanaklarına yeğ tutacaklar ve birçok kısa süreli kâr olanaklarından yararlanmak istemeyeceklerdir. Bu nedenle işletmeler bir üretim faktörü olarak emeğe karşı, 19 ve 18'inci Yüzyıllar kapitalizmi dönemindekinden bambaşka bir olumlu tutum içinde olacaklar, sosyal yardımlara bu açıdan bakacaklardır.

Bu anlamdaki sosyal yardım politikası, üretim faktörü emeğin gereksinme ve özelliklerine cevap verme durumundadır. Çalışan-işçi işverenden ne beklemektedir? İşçi önce kendisine uygun gördüğü bir işte çalışmak isteyecektir. Bunun dışında işçi, işverenden adil bir işlem görmeyi ve sosyal gereksinmelerinin giderilmesini bekleyecektir. İşçinin istekle çalışması ve böylece üretimde kullanılan emeğin başarısı büyük ölçüde işçinin bu istemlerinin yerine getirilmiş olmasına bağlıdır. Öyleyse bir işletme içi sosyal politika aracı olarak sosyal yardımların hedefi iktisadi zorunluluklarla ahlaksal ve sosyal gereklerin dengelenmesi olmalıdır. Bu anlamda uygulanacak bir sosyal yardım politikası, işletmenin en yüksek kârlılığı sağlamaya yönelik ekonomik hedefleriyle, insancıl duygulara dayanan yardımlar arasındaki çelişkiyi engelleyecektir. Bu koşullarda sosyal yardımlar artık yalnızca bir bağış ya da yardım değil, aynı zamanda işletmede verimin yükseltilmesi için önemli bir araçtır. Bu anlayış içinde sosyal yardımlar, çalışanların kendini işletmeye vermesinin, üretime katkılarının bir ölçüde karşılığıdır. Bu katkılar bireysel olarak hesaplanıp bedeli ilgililere ödenemediğinden sosyal yardımlar biçiminde kollektif olarak ödenmiş olmaktadır.

Sosyal yardım politikası ile işletmelerin ister istemez çalışan-

ların özel hayatlarına karışacakları, bunun ise birtakım sakıncalar doğuracağı ileri sürülmektedir. Bu eleştirinin sosyal güvenliğin bir yöntemi olarak uygulanan sosyal yardımlar konusunda daha şiddetli ve açık bir biçimde yapıldığı ilerde görülecektir.

İşletme içi sosyal politika çerçevesinde yukarda içeriği açıklanan sosyal yardımların, başka fonksiyonları yanında, çalışanların sosyal güvenliği için de büyük bir önem taşıdığı açıktır :

Bir kez sosyal sigorta primlerinin işverenlerce ödenen bölümü ile bağımlı çalışanlara sağlanan sosyal güvenlik düzeyi yatay ve dikey olarak genişlemektedir. İşveren primlerinin işçilerin sosyal güvenliğin finansmanında taşıyacakları yükü azaltacağı ilk bakışta düşünülebilirse de, bu primlerin işletmelerce fiyatlar yoluyla tüketiciler ve böylece tüketiciler içindeki önemine göre bir bölümünün yine tekrar işçiler üzerine yansıtılacağı gerçeğini gözden uzak tutmamak gerektir.

Sosyal yardımların içeriğini oluşturan öteki yararların bir bölümü işletmede çalışanların gelir kayıplarını giderici, bir bölümü de gider artışlarını karşılayıcı niteliktedir. Gelir kayıplarını giderici ya da engelleyici nitelikteki sosyal yardımlara örnek olarak izin ve tatil ücretleri, ek yaşlılık, hastalık ve kaza sigortaları (geçici iş göremezlik ödenekleri), yaşlı ve sakatlara uygun çalışma koşulları sağlanması, askerlik yardımı gibi yararlar gösterilebilir. Gider artışlarını karşılayıcı nitelikteki sosyal yardımlara ise ek hastalık ve kaza sigortası (sağlık yardımları v.b.), işyeri doktorları, çocuk, aile, öğretim yardımları, şifa evleri, kreş ve ana okullarının açılması gibi yararlar örnek olarak gösterilebilir.

Gelir kayıpları ve gider artışlarının karşılanması modern sosyal güvenlik düzenlerinin özünü oluşturmaktadır. Bu nedenle işletme içi sosyal yardımların çalışanların sosyal güvenliğinde önemli bir katkısı olduğu ortaya çıkıyor. Bununla birlikte işletme içi sosyal yardımların çalışanlara sağladığı sosyal güvenlik, kural olarak asıl sosyal güvenlik kurumlarınca sağlanana ek niteliktedir. Fakat asıl sosyal güvenlik düzenlerinin yetersiz olduğu yerlerde, işletme içi sosyal yardımlar, bu düzenlerin boşluklarını dolduracak biçimde asıl riskleri karşılamaya yönelmektedir. Bu koşullarda işletme içi sosyal yardımların sosyal güvenlik bakımından gördüğü fonksiyon önem kazanmaktadır. Kuşkusuz bundan, yukarda da değinildiği gibi işletme içi sosyal yardımların modern sosyal güvenlik düzenlerinin yerini alabileceği anlamı çıkarılmamalıdır.

Sosyal yardım teriminin bir başka anlamı, bir sosyal güvenlik yöntemini ifade eden bir kavram oluşudur.

Sosyal güvenliğin sağlanmasında başlıca üç yöntemden yararlanılabilir. Bu yöntemler sosyal yardım, sosyal sigorta ve devletçe bakılma yöntemleridir.

Sözü edilen yöntemlerin yukardaki şekilde sıralanışı bir rastlantı değildir. Her yöntemin tarihte doğuş ve uygulanışı yukardaki sıraya göre olmuştur. Günümüzün ileri sanayi ülkelerinde, sosyal güvenliğin tarihsel oluşum ve gelişim süreci içinde esas itibariyle önce sosyal yardımla ilgili tedbirlerin uygulandığını; sonra da sosyal sigortaların kurulduğunu görüyoruz. Bugün ise sosyal sigortalar sosyal güvenliğin sağlanmasında devletçe bakılma ilkesiyle belirli bir yarış çabası içinde bulunmaktadır.

Sözü geçen yöntemlerin ayrımında temel ölçüt sosyal gelirlerin sağlanış yöntem ve biçimleridir. Sosyal güvenliğin finansman biçimleri ise ikinci derecede bir ölçütü oluşturmaktadır. Bununla birlikte uygulamada şu ya da bu yöntemin seçilmiş olmasında daha çok finansman sorunlarıyla ilgili düşünceler gözönünde bulundurulmuş olabilir.

Yukarda değinilen yöntemlerden her biri diğerlerinin yerini doldurabilecek ve tek başına sosyal risklere karşı güvenliği sağlayabilecek niteliktedir. Ancak bu yöntemlerin, genellikle uygulamada olduğu gibi, birbirini tamamlar biçimde birlikte kullanılması daha anlamlıdır.

Sosyal yardım yönteminde kişilere sosyal gelir sağlanması muhtaç olma koşuluna bağlıdır. Sosyal yardımlar, yukarda da değinildiği üzere sosyal güvenliğin sağlanmasında uygulanmış yöntemlerin en eskisidir. Çok eski devirde din kurumlarınca, muhtaç kişilere sosyal yardımlar yapılmıştır. Bunun yanında yeni çağın başlamasıyla dinsel olmayan birtakım yerel kurumlarca da sosyal yardımlar yapılmaya başlanmıştır. Bu gün sosyal yardımlar kamusal örgütlerce ya da çeşitli yardım kurumları ve vakıflar gibi yarı kamusal veya özel kuruluşlarca yoksul çevrelere dağıtılmaktadır. Kamusal örgütlerce yürütülen sosyal yardımların finansman kaynaklarını vergiler teşkil etmektedir. Diğer kuruluşlarca dağıtılan sosyal yardımların mali yükü, bu kuruluşların bireysel karar ve çabalarına göre devlet bütçesinden yapılan katkılar yani vergiler dâhil değişik kaynaklardan karşılanmaktadır.

Sosyal yardımlarda, yardım göreceklere sağlanılacak sosyal gelirlerin tutarı kanunlarla saptanmamıştır. Bu konuda yalnızca genel ilkeler konulmuştur. Bireysel olarak sağlanacak sosyal gelirlerin nitelik ve tutarı ihtiyaç ve sıkıntının önem ve türüne göre değişmektedir. İhtiyaç ve sıkıntının mevcut olup olmadığı ya da ne ölçüde var olduğu bireysel olarak kontrol olunmaktadır.

Yardım göreceklere muhtaçlık durumunu kontrolün bireysel nitelikte oluşu, sosyal yardımlar üzerinde kişilerce hiçbir hak ileri sürülemediği anlamına gelmez: Örneğin Almanya'da idari yargı organlarının vermiş oldukları bir çok kararlar böyle bir hakkın, yani bireylerin sosyal yardımlardan yararlanma hakkının, varlığı doğrultusundadır. Şüphesiz böyle bir hakkın ileri sürülebilmesi yalnız kamusal ya da yarı kamusal yardım örgütlerine karşı mümkün olabilecektir. Öte yandan sosyal yardımlardan yararlanma hakkının doğuşu, yardım göreceklere kişilerin muhtaç durumda olmaları koşulluna bağlıdır. Ayrıca yapılacak yardımın miktar ve türü de kişiden kişiye muhtaçlığın durumuna göre değişecektir. Öyleyse yukardaki şekilde yorumlandığında sosyal yardımlar artık kamu organlarının istek ve yardımseverlik duygularına bağlı bir bağış anlamına gelmemekte, tersine kamuca, hukuksal bir yükümlüğün yerine getirilmesi anlamını taşımaktadır.

Sosyal yardımların muhtaç olma koşuluna bağlı bulunması bu kavramın da açıklığa kavuşturulmasını gerekli kılmaktadır. Acaba muhtaç kimdir? Muhtacı "kendisinin ve bakma zorunda olduğu kişilerin, yerel ölçülere göre geçimini, kendi kaynaklarıyla hiç ya da yeterli derecede sağlama durumunda olmayan ve geçim kaynaklarını başka bir taraftan, özellikle (nafaka ödeme yükümü taşıyan) akrabalarından elde edemeyen kişidir." şekline tanımlamak mümkündür.

Burada "geçim" sözcüğünün görece bir kavram olduğuna işaret edelim. Bu nedenle kişinin kendisi ve bakma zorunda olduğu kişilerin geçimini sağlayıp sağlamayacağı yerel ölçülere göre saptanması zorunludur. Çünkü fakir bir ülke ve bölgede yüksek refah durumu olarak kabul edilebilecek bir geçim düzeyi zengin bir ülke ya da bölgede asgari geçim düzeyinin bile altında bir durum olarak görülebilir. Yukardaki tanımda bu gerçeğin gözönünde bulundurulduğu görülmektedir. Öte yandan tanımda, kendi kendisinin ya da aile çevresinin yardımının mümkün olduğu durumlarda kişinin muhtaç sayılmayacağı ve kişiye dışardan, başka deyişle sosyal yardım örgütlerince yardım yapılmaması gerektiği düşüncesi yatmaktadır.

Sosyal yardımlarda izlenen amaç yardım görenin mümkün olan en kısa sürede yeniden çalışabilme, gelir sağlama ve böylece kendi geçimini sağlama olanağına kavuşturulmasıdır. Kişinin varlığını güvence altına alma ile onun yeniden çalışma ve gelir sağlama olanağına kavuşmasına yardımcı olma arasında bağ kurması sosyal yardım tedbirlerinin kendine özgü bir niteliğidir.

Sosyal yardımların fayda ve sakıncaları üzerinde çok tartışılmıştır. Bazı çevrelerce sosyal yardımların mevcut kaynakların en iyi şekilde kullanılmasını mümkün kılacağı ileri sürülmektedir. Bu görüş örneğin faydanın kişiler arası karşılaştırılabilirliği gibi görünüşte bilimsel iktisadi düşüncelere dayandırılmaktadır. Bu düşünce biçimi sosyal politika alanındaki uygulamaları geniş ölçüde etkilemektedir. Bu görüşün haklı gözüktüğü bazı noktalar yok değildir.

Örneğin Danimarka'lı bir iktisatçı olan Zeuthen bu konu ile ilgili olarak bir takım makro ekonomik ilişkiler üzerinde durmuştur :

Zeuthen'e göre, iktisadi refah düşüncesinden hareket olunduğunda ve marjinal fayda teorisinin kavramları kullanıldığında şu sonuca varmak mümkündür : Mevcut sınırlı kaynaklar, gereksinmenin en büyük olduğu yerlerde kullanılmalıdır. Böyle davranıldığında harcanmış olan kaynaklardan en büyük toplam fayda sağlanmış olacaktır. Yardımlar ve böylece yardım görenlerin gelirleri artırıldığında yardım olarak dağıtılan her yeni para biriminin, bu parayı alanlar nezdindeki faydası azalacaktır. Bu durum gözönünde bulundurulacak olursa, kuramsal olarak en yüksek faydanın paranın marjinal faydasının tüm yardım görenler için eşit olduğu durumda erişilmiş olacağı söylenebilir. Eğer bu sav tutarlı olsaydı, yalnız sosyal yardım yönteminin değil, aynı zamanda bu yöntemle bağlı olarak yürütülen muhtaçlık durumu kontrollerinin de lehinde bir argüman teşkil ederdi. Böylece, sosyal güvenliğin yöntemini seçerken kişisel gereksinmelerden hareket olunması için bir neden daha ortaya çıkmış olurdu. Ancak sözü edilen sav tutarlı değildir. Çünkü gelir sağlayan bireylerin bu gelirlerden duydukları fayda karşılaştırılabilir ya da toplanabilir, nitelikte değildir. Gerçekten insanlar birbirinden farklı olduğundan bunların aynı şeyden duyacakları fayda da farklı olacaktır.

Sosyal yardım yönteminin savunucularına göre bu yöntemin diğer bir faydası kaynakların kullanılışında son derece tasarruflu davranışı mümkün kılmasıdır. Bu yöntemde yardımların biçim ve türünün bireylere, bunların özel durum ve gereksinmelerine göre ayarlanabilmesi, yardımın etkililik derecesini yükseltmektedir.

Sosyal yardım yönteminin sakıncalarına gelince özellikle bu yöntemin olumsuz psikolojik etkileri üzerinde durulmaktadır. Sosyal yardımlardan yararlananların, muhtaç durumda olduğunu tanıtlama zorunda kalmakla bir tür kısıtlılık altına girdikleri, resmi mercilerin anlayış ve takdirine bağlı tutuldukları söylenmekte; bu durumun ise yardım görenler için küçültücü ve onur kırıcı bir durum olduğu ileri sürülmektedir.

Muhtaçlık durumlarının araştırılmasının kişilerin onuru ile bağdaşmazlığından öteye, insanları ayırıcı ve bölücü olduğu söylenilmektedir. Bazı yazarlara göre bu görüş devrini yitirmiş, eskimiş bir takım ön yargılara dayanmaktadır. Geçen yüzyılda sosyal yardımlardan yararlanma, örneğin seçim ve evlenme hakkı gibi birtakım medeni hakların kısıtlanmasına yol açıyordu. Günümüzde ise, devletçe zit bir amaç (vergilendirme) için bireylerden sürekli olarak gelirleri hakkında bilgiler istenmektedir. Bu durumda sosyal yardım göreceklere muhtaç olduklarını gösterebilmeleri için bilgi istenilmesi bunları rahatsız etmeyecektir.

Diğer birtakım yazarlar ise aslında sosyal yardımlarla ilgili olarak yukarıda değinilen sakıncaların varlığını kabul etmekle birlikte, bunların iyi ve cömertçe davranışlarla önemli ölçüde giderilebileceği görüşündedir. Bunlara göre, yardım görecek kişinin, zorlu iradesine ve gerekli tedbirleri almış olmasına rağmen güç duruma düşmeyi önleyemediği hallerde, sağlanılacak sosyal gelirlerin artık muhtaçlık durumunu tanıtlama koşuluna bağlanmaması ve bu durumdaki kişinin arzulanmayan pedagojik bir himayeye tabi tutulmaması gerekmektedir. Kanunlarda bunları sağlayacak gerekli değişiklikler yapılmalıdır. Öte yandan belirli bir üst sınırı aşmayan küçük miktarlardaki sosyal yardım istekleri, yoksul kişinin aile mensuplarının gelir sağlama olanakları bulunup bulunmadığına bakılmaksızın yerine getirilmelidir.

Sosyal yardım yönteminin başka bir sakıncası olarak, bu yöntemde yalnız muhtaç durumda olanlara yardım yapılmasının, bir çok hallerde tembellik ve israfın teşvik olunması, tasarruf ve servet teşekkülünün ise düşündürücü derecede kösteklenmesi sonucunu doğuracağı ileri sürülmektedir. Şüphesiz, bu görüş eleştiriye açıktır.

Günümüzün sosyal güvenlik düzenlerinde diğer yöntemler yanında sosyal yardım yönteminden de yararlanılmaya devam olunması başlıca iki nedenle savunulabilir :

a) Sosyal yardımlar sosyal güvenlik alanındaki kanunların taşıdığı önemli boşlukları doldurabilir. Sosyal yardımlar yoksulluğun kişiyi tehdit ettiği ve bunların gelir dağılımını düzeltici diğer tedbirlerle giderilemediği durumlarda gelirlerde belirli bir düzleyici etki yaratabilir. O halde bundan, bir ülkede gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderildiği ölçüde, sosyal yardımlardan daha hetrojen bir sosyal grubun yararlandırılmış olacağı sonucu çıkarılabilir.

Bu durumda sosyal yardımların sosyal tabakalar arasında önemli bir yeniden gelir dağılımına yol açmayacağı söylenilebilir. Ancak gelir dağılımındaki farklılığın arttığı ölçüde sosyal yardımlar yüksek gelirlerden dar gelirliye yararına artan oranda bir yeniden gelir dağılımına yol açacaktır.

b) Sosyal yardımlar özellikle mevcut sosyal sistemleri tamamlama ve olgunlaştırma fonksiyonu taşımakta ve yenilikler getirmeye çok elverişli bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak sosyal yardım yönteminin taraftarları sosyal reformlar üzerinde etkin bir rol oynamaktadırlar.

Yukarda bir sosyal güvenlik yöntemi olarak sosyal yardım kavramını inceledikten sonra, işletme içi sosyal politika önlemleri için de aynı terimin kullanılması daha da az tutarlı gözükmektedir. Bu nedenle işletme içi sosyal yardımlarla ifade olunmak istenilen önlemler bütünü için, sosyal yardım terimi yerine sosyal ödemeler, sosyal ücret ya da ücret yan ödemeleri ya da başka yönüyle sosyal harcamalar terimlerinden birinin kullanılması kavram karışıklıklarına yol açılmaması bakımından bizce daha uygun olurdu.

KAYNAKLAR :

- Feurer, Willi, Betriebliche Sozialpolitik, Zürich 1941.
- Dilik Sait, Türkiye'de Sosyal Sigortalar, Ankara 1972.
- Handwörterbuch der Sozialwissenschaften.
- Staatslexikon.
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, İşgücü Maliyeti ve Çalışma İstatistikleri.